Отримані результати не вичерпують комплексу питань, які постають при аналізі когнітивної моделі циклічності. Перспективним залишається дослідження вербальної реалізації цієї моделі у дискурсі, а також порівняльний аналіз визначених параметрів повторюваності та точковості на матеріалі кількох мов.

Література

Бєлєхова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивних аспект: Дис. … д-ра філол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 476 с. *Всеволодова М.В.* Способы выражения временных отношений в современном русском языке. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 283 с. *Постовалова В.И.* Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Отв. ред. Б.А. Серебрянников. – М.: Наука, 1988. – 215 с. *Уитроу Дж.* Естественная философия времени: Пер. с англ. / Общ. ред. М.Э. Омелъяновского. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 400 с. *Яковлева Е.С.* Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). – М.: Изд-во «Гнозис», 1994. – 344 с. *Corpus of Contemporary American English, The* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.americancorpus.org *Evans V.* How We Conceptualise Time: Language, Meaning and Temporal Cognition [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vyvevans.net/EAStime.pdf *Viimaranta J.* Talking about Time in Russian and Finnish [Електронний ресурс]: дис. … доктора філософії – Режим доступу: – http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/slavi/vk/viimaranta/talkinga.pdf

ДІЛАЙ І. П.
(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

СПІВВІДНОШЕННЯ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ ТА МОВНОГО ПЛЕОНАЗМУ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ ГРУПІ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мовна економія протиставлена мовній надмірності, і разом вони розглядаються як тенденції мовного прогресу, чинники оптимізації спілкування. Обидві мовні закономірності є універсаліями, а в лінгво-синергетичному аспекті – параметром самоорганізації системи мови. Якщо мовна економія зумовлена прагненням носіїв мови полегшити власні мовленнєві зусилля, підвищити ефективність передачі інформації та швидкість її обробки, то мовна надмірність спрямована на деталізацію знакових позначень й оптималізацію інформаційного обміну [Селіванова О., с. 364]. На лексичному рівні економія виявляється у семантичній конденсації, метонімії, метафоризації, фразеологізації. Мовна надмірність є джерелом виразності, образності мови, розвитку експресивності й емотивності мовних засобів. Виявом закону мовної надмірності є плеоназм, яким керується зокрема мовна синонімія.

Таким чином, комплексне дослідження епідигматики та синонімії лексичних одиниць дає уявлення про ступінь дії законів мовної економії та надмірності у лексичній системі чи підсистемі. Проте, через відкритість лексики як системи виникає проблема адекватної інвентаризації лексичних одиниць та відтворення семантичних зв'язків між ними. Сучасна ідеографія чи не найближче наблизилася до розв'язання цієї проблеми шляхом застосування новітніх комп'ютерних технологій. Одним з останніх підходів став концептуальний підхід до тлумачної лексикографії, застосований у тезаурусі WordNet [Miller G. A., Beckwith R.].

Основою створення WordNet для англійської мови послужив Оксфордський словник англійської мови та Британський Національний Корпус. Специфікою WordNet є організація лексичної інформації у термінах значення слова, а не за його

формою. Причому значення кваліфікується як концептуальне. Для представлення цієї відповідності вводиться поняття лексичної матриці (Таблиця 1), у якій словоформа зображається як заголовковий список колонок, а значення слова – як заголовки до рядків. Словникова стаття є елементом матриці, де по горизонталі представлено лексеми, а по вертикалі – множину значень. Якщо дві словникові статті розміщено в одній і тій ж колонці, то словоформа є полісемічною; якщо ж дві словникові статті в одному рядку, то словоформи є синонімічними. Таким чином уможливлюється реалізація інтегрованого опису мовної системи.

Таблиця 1. Лексична матриця WordNet

Значення слова	Форми слова (словесне оформлення)			
	F1	F2	F3	Fn
M1	E1 E1,2			
M2	E2,3			
M3	E3			
…				
Mn	Enn			

Метою цього дослідження є встановлення взаємозв'язку лексико-семантичних парадигм різних рівнів: синонімії та полісемії когнітивних дієслів англійської мови. Матеріалом дослідження слугувала вибірка, здійснена на основі тезауруса WordNet. Завданням дослідження є кількісний аналіз наповненості лексичної матриці, спрямований на встановлення співвідношення мовної економії (вертикальний зріз матриці) та мовного плеоназму (горизонтальний зріз) у межах лексико-семантичної групи когнітивних дієслів.

WordNet помітно відрізняється від інших тезаурусів як ієрархічного, так і алфавітно-предметного типу, в першу чергу, відправним пунктом систематизації: зміст – форма (концептуальне значення – вербальна форма). Лексеми представлені у синсетах (концептуальних синонімічних рядах) в порядку від найповнішої реалізації концептуального значення, що зумовлений основними принципами структурування інформації в ментальному лексиконі людини, асоціативними зв'язками та статистичними даними. У синсетах неможливо простежити асиметрію синонімічних кореляцій, лакуни, відстані між лексичними одиницями, на відміну від звичайних тезаурусів. Перевагою WordNet є найбільш оптимальне відображення синонімії полісемантичного слова, представлення більшої кількість значень (ЛСВ) та синонімічних рядів для кожного концептуального значення. Синсети, на відміну від звичайних синонімічних рядів, значно коротші, можуть бути представлені лише однією лексичною формою. Для прикладу, найбільше однолексемних синсетів виявлено у дієслова *know* (7), з них 3 реалізують ядерне концептуальне значення:

(142)S: (v) **know** (know how to do or perform something) *"She knows how to knit"; "Does your husband know how to cook?"*

(123)S: (v) **know** (be aware of the truth of something; have a belief or faith in something; regard as true beyond any doubt) *"I know that I left the key on the table"; "Galileo knew that the earth moves around the sun"*

(76)S: (v) **know** (be familiar or acquainted with a person or an object) *"She doesn't know this composer"; "Do you know my sister?"; "We know this movie"; "I know him under a different name"; "This flower is known as a Peruvian Lily"*

Таким чином, лексична матриця WordNet є на сучасному етапі найоптимальнішою моделлю для дослідження семантичних зв'язків. WordNet створює ілюзію замкненості лексики як системи. Такий підхід дає можливість провести лексикометричний аналіз.

Попереднім етапом нашого дослідження була інвентаризація конституентів лексико-семантичної групи когнітивних дієслів англійської мови, здійснена на основі аналізу словникових дефініцій та традиційних методик. Було розмежовано ядро та периферію групи. Виявлені лексеми були задані у пошуковій системі WordNet, і таким чином було встановлено набір концептуальних значень, які вербалізуються з їхньою допомогою (загальний показник – 388 значення). Очевидно, що не усі концептуальні значення мають вербальне вираження, проте, такий випадок не розглядаємо в цьому дослідженні. Невідповідність між кількісними показниками лексем та значень стала предметом подальшого розгляду. Асиметрія мовного знака передбачає неоднакове співвідношення форми та змісту, позначуваного та позначеного. Ідеальне ізоморфічне співвідношення „одна словоформа – одне значення" є рідкісним і свідчить не на користь мовної економії. Співвідношення „одна форма – кілька значень" (вертикальний зріз матриці) є виявом мовної економії форми, натомість співвідношення „одне значення – кілька форм" (горизонтальний зріз) відображає мовну надмірність, метою якої є, в першу чергу, експресивність.

Наступним кроком дослідження був аналіз на горизонтальному зрізі кількості словоформ, які реалізують конкретні значення. В межах групи когнітивних дієслів виявлено синсети різної довжини (від 1 до 16 конституентів). Модель однолексемного синсета не вписується в рамки традиційних визначень синонімів. Фактично однолексемний синсет реалізує нульову синонімічність. Такий випадок певним чином залишається поза увагою багатьох дослідників. Та саме він значною мірою визначатиме механізм дії мовного плеоназму при синонімії. Хибне уявлення про те, що значна частина лексичних одиниць не мають синонімів. Велика частина лексико-семантичних варіантів не мають або ще не набули семантичних еквівалентів. Так, у межах ЛСГ когнітивних дієслів 36,34% синсетів однолексемні. Такі випадки свідчать про семантичну конденсацію, вузьке значення слів, часом наближене до термінів з одного боку, з іншого боку про переважаючий характер дії закону мовної економії, що вдається до метафоризації, метонімії, фразеологізації. В частині випадків можна вважати, що синонімія не встигає за епідигматикою на даному синхронному зрізі. Окрім того, високий показник однолексемних синсетів можна пояснити загальними особливостями семантики когнітивних дієслів: абстрактністю, переважною нейтральністю, функціональністю. Одно- та дволексемні синсети складають 59,79% від загальної кількості. Такий показник свідчить на користь економії форми у лексико-семантичній групі, що досліджується. Загалом для дієслів англійської мови, на відміну від іменників чи прикметників, характерна економія форми, яка проявляється в порівняно нижчій продуктивності синонімічної деривації, натомість у ширшій полісемічній амплітуді. На фоні загальних показників когнітивні дієслова не відрізняються від інших. Більш того, можна твердити про особливу схильність до економії форми у групі, оскільки процеси семантичної деривації набувають якісно нової продуктивності на сучасному етапі.

Найбільша кількість лексем групи представлена в основному в дво- та трьохлексемних синсетах. Довжина синсета є обернено пропорційною представленості даної моделі синсета. Простежується закономірність: що довший ряд, то розмитіше лексичне значення. Найдовший синсет, довжиною 16, частотністю 0.27%, реалізує неможливість пізнання і носить виразний емоційно маркований характер (роздратування, замішання, злість): S: (v) perplex, vex, stick, get, puzzle, mystify, baffle, beat, pose, bewilder, flummox, stupefy, nonplus, gravel, amaze, dumbfound (be a mystery or bewildering to) *"This beats me!"; "Got me – don't know the answer!"; "a vexing problem"; "This question really stuck me"*. За Таблицею 2 коефіцієнт синонімії (середня довжина синсетів) когнітивних дієслів англійської мови **– 2,66**.

Таблиця 2. Кількісна варіація синсетів когнітивних дієслів у Wordnet

Значення	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	16	Всього
Частотність	141	91	69	29	19	12	15	6	2	1	1	1	1	388
Кількість слів	141	182	207	116	95	72	105	48	18	10	11	12	16	1033

Наступним кроком дослідження є встановлення коефіцієнта полісемії. Як відомо, мовленнєва багатозначність виявляється у безкінечності актуальних значень слова. Конкретну репрезентацію лексеми у мовленні становить лексико-семантичний варіант (ЛСВ). У WordNet виділено більше ЛСВ, ніж в інших тезаурусах, хоча наводяться лише сучасні значення. Критерієм розмежування значень є синтагматичний контекст.

Проведений кількісний аналіз полісемії когнітивних дієслів англійської мови на основі WordNet 3.0. виявив низку особливостей цієї групи дієслів. Згідно з даними авторитетних досліджень середня кількість значень слова залежить від міри «аналітичності» мови та від належності слова до того чи іншого морфологічного класу (частини мови) [Левицький В. В., с. 21]. Для англійської мови характерний порівняно високий показник полісемічності. Середня кількість значень дієслів у тезаурусі Роже – 3,5 [Вишнякова С. М.]. В результаті здійсненого нами кількісного аналізу було встановлено коефіцієнт полісемії (середню кількість значень) когнітивних дієслів англійської мови, відібраних у WordNet. Коефіцієнт полісемії склав **4,8** значень на одне слово. Найбільшу частину когнітивних дієслів складають двозначні (79), далі йдуть моносемічні (58) та дієслова з трьома значеннями (45). Очевидно високий показник полісемії в групі можна пояснити абстрактністю семантики когнітивних дієслів.

Підсумовуючи, виділимо кілька позицій:

1) Створення тезауруса WordNet є однією з переломних подій в англійській лексикографії, що відкриває нові можливості дослідження лексичної семантики та загальномовних законів та закономірностей.

2) WordNet найоптимальніше відображає синонімію полісемантичного слова. Причому, під синонімією розуміється смислова тотожність та контекстуальна взаємозамінність („еквівалентність" за термінологією С.Г. Бережана).

3) „Замкненість" лексичної системи у WordNet дає можливість провести лексикометричний аналіз: кількісно співставити дію законів мовної економії та надмірності у лексико-семантичній групі когнітивних дієслів англійської мови.

4) В результаті здійсненого аналізу встановлено переважаючий характер економії форми у групі, типову для абстрактної дієслівної лексики, визначено коефіцієнт синонімії та полісемії когнітивних дієслів англійської мови.

5) Результати дослідження не можна вважати абсолютними, враховуючи динамічний розвиток як лексичної системи в цілому, так і когнітивних значень. Діалектична єдність законів мовної економії та надмірності забезпечує якісне та кількісне збагачення як лексико-семантичної групи когнітивних дієслів, так і всього лексичного складу англійської мови. В цьому контексті подальші дослідження лексичної семантики дієслова із застосуванням сучасних досягнень лексикографії набувають нових перспектив.

Література

Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. – Кишинев: Штиинца, 1973. – 372 с. *Вишнякова С. М.* Опыт статистического исследования многозначности слов английского языка // Вычислительная лингвистика. – М., 1976. – С. 107 – 141. Дієслово в лексикографічній системі / *О.Г. Рабулець, Н.М. Сухарина, В.А. Широков, К.М. Якименко*. – К.: Довіра, 2004. – 259 с. *Левицкий В. В*. Квантитативные методы в лингвистике. – Винниця: Нова Книга, 2007. – 264 с. *Левицький В. В.* Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 17 – 25. *Селіванова*

О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
Miller G. A., Beckwith R., Fellbaum Ch., Gross D, J. Miller K. J. Introduction to WordNet: an on-line lexical database // International Journal of Lexicography. – 3 (4). – 1990. – pp. 235 – 244. Revised 1993. WordNet 3.0: An Electronic Lexical Database, copyright Princeton University, 2006 / http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=word-you-want/

ЄРЬОМЕНКО С.В.
(Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова)

МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *СПІВРОБІТНИЦТВО* В ЛИСТУВАННІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Концепти (національні, групові, індивідуальні тощо) є предметом вивчення концептології, яка досліджує їх зміст та відношення всередині концептосфери [Антология 2006, с. 4]. На думку В.І. Карасика, лінгвістична концептологія переживає період свого становлення, оскільки розуміння концептів варіативно [Карасик В.И. 2007, с. 87]. Саме лінгвістична концептологія має на меті опис концептів і концептосфери за допомогою лінгвістичних засобів [Антология 2006, с. 4; Селіванова О.О. 2008, с. 403]. На думку З.Д. Попової та Й.А. Стерніна, рух від мови до концепту (лінгвістична концептологія) є найнадійнішим, оскільки «аналіз мовних засобів уможливлює найбільш простим і ефективним способом виявлення ознак концептів і моделювання концепту» [Попова З.Д., Стернин И.А. 2007, с. 22].

Стрімкий розвиток когнітивної науки сприяв тому, що на сучасному етапі вже існують ґрунтовно розроблені й описані підходи до вивчення пізнавальної діяльності людини, процесів концептуалізації та категоризації. Серед таких підходів найбільшого висвітлення зазнали лінгвокультурний /лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний /когнітивний/ семантико-когнітивний. Два вищезазначені підходи різняться тим, що у першому випадку концепт розглядається як елемент національної лінгвокультури, тобто рух іде від мови до культури; у другому ж випадку мова розглядається як засіб доступу до концепту; засіб моделювання концепту, рух від семантики до концептосфери [Попова З.Д., Стернин И. А 2007]. Представниками першого напряму є С.Г. Воркачев, В.І. Карасик, В.В. Красних, В.А. Маслова, Г.Г. Слишкін, Г.Н. Токарев тощо; другого – А.П. Бабушкін, М.М. Болдирєв, О.С. Кубрякова, М.В. Піменова, О.В. Рахіліна, З.Д. Попова, Й.А. Стернін, Л.А. Тавдгіридзе тощо.

У даній роботі ми дотримуємося семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів. Аналіз праць представників даного підходу уможливив виділення основних спільних позицій, які характеризують погляди вчених.

Перш за все, це твердження про невербальний характер концепту та визначення його як одиниці мислення (ідеальної, абстрактної одиниці, смислу [Болдырев Н.Н. 2000, с. 23], уявлення про фрагмент світу або частину такого фрагменту [Пименова М.В. 2007, с. 10], багатомірна ментальна одиниця [Пименова М.В. 2007, с. 8]), з яким погоджуються й представники лінгвокультурологічного підходу (ментальне утворення [Карасик В.И. 2004, с. 59], операційна одиниця мислення [Воркачев С.Г. 2004, с. 43]). Вперше термін концепт у вітчизняній науці був ужитий С.А. Аскольдовим у 1928 році. У сучасній лінгвістиці загальноприйнятим тлумаченням концепту є визначення, запропоноване О.С. Кубряковою: концепт – це «термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини; це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови